

**UMUMTA'LIM MAKTABI YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA
SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING NAZARIY ASOSLARI****JO'RAYEVA BARCHINOY SAYFIDDIN QIZI**

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti 1-bosqich magistri

Annotatsiya

Tadqiqotning maqsadi: ta'limi jarayonida pedagogik monitoringni amalga oshirish omillarini tadqiq etish. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, tajriba-sinov, pedagogik monitoring, so'rovnoma, test, matematik statistik tahlil kabi tadqiqot va tahlil usullaridan foydalanilgan. Maqolada ta'lim jarayonida pedagogik monitoring tarkibi va mazmunini takomillashtirish bo'yicha o'quvchilarning motivlari, maqsadlari, qobiliyatlari, faolligi va boshqa individual- psixologik xususiyatlari tadqiq etildi hamda xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi. Xulosa qilib aytganda, ta'limni amalga oshirish uchun tadqiq etadigan bo'lsak, umumiy o'rta ta'lim muassasalariga o'qishga kelgan o'quvchilarni dastlabki kunlardan boshlab ular uchun qulay va turli, ya'ni nafaqat o'quv, balki sinf va darsdan tashqari faoliyatga jalb qilish, ularda o'qish, bilim olishga bo'lgan qiziqishni shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Kalit so'zlar: ta'lim, monitoring, pedagogik monitoring, individual-psixologik, ta'lim- tarbiya, kuzatish, tahlil qilish, nazorat.

Аннотация

Цель исследования: изучить факторы внедрения педагогического мониторинга в образовательный процесс. В процессе исследования использовались такие методы исследования и анализа, как педагогическое наблюдение, сравнительный анализ, экспериментальное тестирование, педагогический мониторинг, анкетирование, тестирование, математико-статистический анализ. В статье изучены мотивы, цели, способности, активность и другие индивидуально-психологические особенности студентов с целью совершенствования структуры и содержания педагогического мониторинга в образовательном процессе, разработаны выводы и рекомендации. В заключение следует отметить, что если изучать для внедрения образования, то целесообразно вовлекать студентов, пришедших в общеобразовательные учреждения

среднего профессионального образования, с первых дней в удобную и разнообразную, то есть не только в учебную, но и во внеучебную деятельность, формировать интерес к учебе и получению знаний.

Ключевые слова; обучение, мониторинг, педагогический мониторинг, индивидуально-психологический, учебно-тренировочный, наблюдение, анализ, контроль.

Abstract

The purpose of the study: to study the factors of implementing pedagogical monitoring in the educational process. In the research process, such research and analysis methods as pedagogical observation, comparative analysis, experimental testing, pedagogical monitoring, questionnaire, test, mathematical statistical analysis were used. The article studied the motives, goals, abilities, activity and other individual psychological characteristics of students in order to improve the structure and content of pedagogical monitoring in the educational process, and developed conclusions and recommendations. In conclusion, if we study for the implementation of education, it is advisable to involve students who come to general secondary educational institutions from the first days in convenient and diverse, that is, not only in academic, but also in extracurricular activities, to form an interest in studying and gaining knowledge.

Keywords; education, monitoring, pedagogical monitoring, individual-psychological, educational, observation, analysis, control.

KIRISH

Respublikamizda ta'lim tizimini rivojlantirishning asosiy strategik yo'nalishlari aniqlandi, xorijiy tajribalar asosida ilg'or pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish, innovatsion jarayonlarni faol qo'llab-quvvatlash, ta'limni rivojlantirishning me'yoriy asoslari ishlab chiqildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son farmonida [1]

«Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish» va boshqa vazifalar ta'lim sohasidagi ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilandi. Natijada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida pedagogik monitoringni amalga oshirish imkoniyatlari kengaytirildi.

Jahonda ta'lim jarayonida innovatsion rivojlanishning darajasini tezkor va ishonchli tahlil qilishga mo'ljallangan baholash tizimlari yaratilgan. Baholash tizimlari Xalqaro iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) tomonidan xalqaro reyting tizimlarida qo'llanilmoqda. Reyting tizimi INSEAD biznesmaktabi [1], Kornel universiteti va intellektual mulk Jahon tashkiloti tomonidan qo'llanilayotgan Global innovatsion indekslar uchun xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI

Ta'limning pedagogik faoliyat konsepsiyasi va g'oyalari yuzasidan mustaqil davlatlar hamdo'stligi mamlakatlari olimlaridan S.Bagaeva, A.Baxmutskiy, I.Belevtseva, Ye.V.Bondarevskaya, I.Galmukova, S.V.Kulnevich, A.Makarov, A.Mayorov, S.Xoxlova, F.T.Fomenko, I.S.Yakimanskaya va boshqalarning ilmiy ishlarida joriy etish muammolari tadqiq etilgan.

Uzoq xorij mamlakatlari olimlaridan S.Anderson, B.Blum, N.Gronlud, L.Hoffmann, L.Kronbach, R.Linn, R.Stigtins H.Yulek va boshqalarning tadqiqotlarida

ta'lim sifatini boshqarish, baholash va nazorat qilish masalalari yuzasidan tadqiqot ishlari olib borilgan.

Umumiy o'rta ta'lim tizimida ta'lim menejmentining mustaqil kategoriyasi hisoblangan o'qitish sifati, monitoringini amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari, zamonaviy pedagogikaning metodologik asoslari bo'yicha mamlakatimiz olimlaridan R.Djuraev, X.Ibragimov, U.Inoyatov, R.Karimov, Sh.Qurbonov, M.Ochilov, E.Seytxalilov, S.Turg'unov Sh.S.Sharipovlarning tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va o'zini rivojlantirishni tashkil etish monitoringini amalga oshirish yuzasidan B.R.Adizov, B.Ma'murov, S.Nishanova, R.G'.Safarova, E.A.Seytxalilov, K.Hoshimov, F.R.Yuzlikaev, E.Yuzlikaeva va boshqalar tadqiqot ishlari olib borishgan.

Foydalanilgan metodlar. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, tajriba-sinov, pedagogik monitoring, so'rovnoma, test, matematik-statistik tahlil kabi tadqiqot va tahlil usullaridan foydalanilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Pedagogik monitoring — o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishda kuzatuv, nazorat, tahlil qilish va baholash jarayonidir.

O'qituvchilarning o'quv bilish jarayonini tashkil etishning usul hamda metodlarini yaxshi egallamog'i lozim. Buning uchun maktab ma'muriyati va uslubiy kengashlar o'qituvchini o'quv bilish jarayonini tashkil etish vositalari bilan qurollantirishga qaratilgan ilmiy metodik faoliyatni samarali yo'lga qo'yishlari, shuningdek, o'qituvchini shaxsga yo'naltirilgan o'quv-bilish jarayonini tashkil etishga tayyorlashning umumiy va xususiy maqsadlari aniqlab olinishi kerak.

“Ta'lim jarayonida pedagogik monitoringning tarkibi va mazmunini takomillashtirish” davlat ta'lim standartlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida hamda o'quv- tarbiya jarayoniga pedagogik monitoringni baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini takomillashtirilgan holda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar vositasida o'tilayotgan fanlarning imkoniyatlaridan foydalangan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida, pedagogik monitoringni samarali rivojlantirishni ta'minlovchi

pedagogik omillarni aniqlash va zarur shart sharoitlarni yaratish tadqiqotning maqsadi qilib belgilandi.

Tadqiqotimiz natijalariga ko'ra ushbu jarayonda quyidagi umumiy masalalar yechilishi taqozo etiladi:

- o'qituvchiga shaxsga yo'naltirilgan o'quv bilish jarayonida o'quvchining rivojlanishi, shaxsiy sifatlari, o'zlashtirilgan bilim hamda ko'nikmalarini tashxislashning eng qulay metodlari bilan birga metodikalarini o'rgatishga xizmat qiladigan mashg'ulotlar tizimini tashkil etish va muntazam o'tkazish;

- o'qituvchini shaxsga yo'naltirilgan o'quv bilish jarayonida o'quvchini rivojlantirishga qaratilgan o'z faoliyatini muntazam tahlil qilib, kamchiliklarini bartaraf etishga odatlantirish.

Ko'zda tutilgan maqsadga erishish uchun pedagogik faoliyatning mavjud qirralarini yaxshi bilib olish kerak. O'qituvchidagi ruhiy o'ziga xoslik va xususiyatlarni markazlashtirish, bir nuqtaga jamlash, pedagogning kasbiy mehnatini integrallashtirish, izchil tizimga solish imkonini beradi. Bu mehnatning barcha o'ziga xos qirralari, jihatlari va parametrlarini aniqlashga yordamlashadi. O'qituvchining xuddi mana shu jihatlari uning kasbiy faoliyati takomillashuviga ko'maklashadi.

Shuning uchun ham, shaxsga yo'naltirilgan o'quv-biluv jarayonini amalga oshirishga tayyorlash uchun, fikrimizcha, o'qituvchilar oldiga quyidagi vazifalar qo'yiladi:

- o'qituvchilarda shaxsga yo'naltirilgan o'quv-biluv jarayonining maqsadini aniqlash ko'nikmasini hosil qilish, bunda o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari va imkoniyatlarini alohida hisobga olishga erishish;

- o'quvchining hayotiy ehtiyojlari va qadriyatlaridan kelib chiqqan holda faoliyatni tashkil etish;

- o'qituvchilarda rivojlanish vaziyatlarini modellashtirish tajribasini shakllantirish;

- shaxsga yo'naltirilgan o'quv-biluv jarayoni mazmuniga insonparvarlikka oid bilimlar,

tushunchalar, tajribalarni singdirish;

- o'zining va o'quvchisining tajribalaridan ta'lim mazmunining uzviy qismi sifatida foydalana olishga erishish;

- zamonaviy ta'lim texnologiyalari, o'qitish shakllari vositasida o'qituvchi faoliyatining dolzarbligini oshirish, o'yin, muammoli o'qitish metodlaridan foydalanish.

Ta'lim tizimini tashkil etuvchi omil sifatida o'quvchi, uning ehtiyojlari, motivlari, maqsadlari, qobiliyatlari, faolligi va boshqa individual psixologik xususiyatlarini metodologik tan olishga asoslanadi. Bunda o'qitish jarayonida o'quvchilarning jins-yosh, individual- psixologik va maqomi kabi xususiyatlarni maksimal darajada hisobga olish nazarda tutiladi. Hisobga olish ta'lim mazmuni, ta'lim dasturlarining variativligi, o'quv-fazoviy muhitni tashkil etish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchilar o'quv-biluv jarayonining mazmunidan kelib chiqqan holda, o'z pedagogik faoliyatlarining maqsadlarini aniq bayon eta olishlari kerak.

Faoliyatni tashkillashtirish va bajarishda funksiyalarni taqsimlash jarayonida ushbu xususiyatlarning hisobga olinishi uning samaradorligini ancha oshiradi. O'quvchilarni ham o'quv, ham o'qishdan tashqari jarayonini tashkil etib, o'qituvchi ular bilan doimo muloqot qiladi, nafaqat ijtimoiy funksiyadek, balki aniq shaxs sifatidagi o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqoti pedagogik faoliyatning tarkibiy qismidir.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini tashkil etishda monitoring faoliyatini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etish uchun o'qituvchilar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim asoslarini o'zlashtirgan bo'lishlari va bu masala ta'lim muassasalari rahbarlari tomonidan doimiy nazorat qilib borilishi kerak.

Pedagogik monitoring o'quv-tarbiyaviy jarayonning holati va natijaviyligini kuzatish sifatida tushuniladi, bunda baholash va nazorat qilish, miqdor va sifat jihatdan ifodalangan o'quv-tarbiyaviy jarayonning natijaviyligini boshqarish nazarda tutiladi.

Yuqorida qayd etilganlardan kelib chiqqan holda, biz umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim mazmun va mohiyati, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida pedagogik monitoringga quyidagicha ta'rif berdik.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim — shaxsning rivojlanishi, o'ziga xos xususiyatiga maksimal darajada yo'naltirilgan ta'lim jarayoni.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida pedagogik monitoring tizimini shakllantirish muhim ekanligini, o'quvchilarning bilimini baholashda monitoring tizimini shakllantirishdagi imkoniyatlari, umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarida ta'lim jarayonidagi pedagogik monitoring tizimini shakllantirish texnologiyasi, o'quvchilarda o'quv jarayoni pedagogik monitoring tizimini shakllantirishga doir mezonlar ishlab chiqilib, modeli yaratilsa, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayoni monitoring tizimini shakllantirish, samaradorligini ta'minlash muhim omillardan biridir.

XULOSA

Yuqoridagi fikrlarni tahlil qilib, quyidagi xulosalarga keldik:

1. Pedagogik monitoring o'quv-tarbiyaviy jarayonning holati va natijaviyligini kuzatish sifatida tushuniladi, bunda baholash va nazorat qilish, ya'ni jarayonni hamda miqdor va sifat jihatdan ifodalangan o'quv-tarbiyaviy jarayonning natijaviyligini boshqarish nazarda tutiladi.
2. O'quvchining shaxsiy sifatlari va qobiliyatlarini shakllantirish hamda rivojlantirish masalasini hal etishda shaxsiy-faoliyatli yondashuvning shaxsiy komponenti hamda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayoniga shaxsga yo'naltirilgan ta'limda monitoringni joriy etish o'rganiladi.
3. Pedagogik monitoring asosida maqsadga yo'naltirilgan, tashkillashtirilgan kuzatuv yotadi, uning tarkibiga bir-biri bilan bog'liq bo'lgan elementlar mosligi kiradi, ularning tarkibi kuzatuv obyekting tarkibi bilan aniqlanadi.
4. Pedagogik monitoring tizimingning ta'lim muassasasi strukturasi ichiga kiritishni boshqarish o'quv muassasalarini innovatsion ish rejimiga o'tish hisoblanadi. Innovatsion jarayon orqali maktab rivojlanishi amalga oshadi. Bunda innovatsion jarayon kompleks faoliyat hisoblanadi va u o'zlashtirish, qo'llash, yangilikni tarqatish faoliyatini bajaradi va shu bilan maktab rivojlanishini shartlaydi.
5. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchi shaxsidagi mustaqillik, tashabbuskorlik,

javobgarlikni his etish, tanqidiy fikrlash kabi sifatlarini tarbiyalaydi. Bunda o'quvchini ta'lim tizimiga moslashtirmay, balki o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlanishi uchun imkon beriladi, uning o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil o'qish, o'zligini namoyon etish, faollashtirish xususiyatlari asosida anglash, mushohada qilish, o'z amaliy faoliyatida sinab ko'rish, yangi g'oya va fikrlarni bildirish, mavjud muammolar yechimining samarali yo'llarini qidirish uchun erkinlik berish, o'quvchining ijodiy, tanqidiy tafakkurini rivojlantirish uchun sharoit yaratiladi. Har qanday o'quvchi o'ziga xos takrorlanmas tabiati, xarakter xususiyatini faollashtirish, namoyish qilishga intiladi.

Bu jarayonda o'quvchi o'z qobiliyatlarini rivojlantirishi, mustaqil fikrlashi, tanqidiy fikrlashi va

o'z ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun ta'lim muassasalarida shaxsga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishda o'qituvchi o'quvchilar uchun shunday muhit yaratishi kerakki, har bir o'quvchi bilim olishdagi xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olib, o'z-o'zini namoyon qila olsun. Ta'lim jarayoni nafaqat axborot, balki rivojlantiruvchi ham bo'lishi kerak. O'quvchining shaxsga yo'naltirilgan o'quv jarayonini maqsadga muvofiq tashkil etish va uni muntazam nazorat qilish (ya'ni monitoring faoliyati) ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, umumiy o'rta ta'lim muassasalarini o'quv tarbiya jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirish uchun tadqiq etadigan bo'lsak, umumiy o'rta ta'lim muassasalariga o'qishga kelgan o'quvchilarni dastlabki kunlardan boshlab ular uchun qulay va turli, ya'ni nafaqat o'quv, bo'sh vaqtlarini darsdan tashqari faoliyatga jalb qilish, ularda o'qish, bilim olishga bo'lgan qiziqishni shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining " Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni- T.:2020-yil. 23-sentabr//O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
2. Mirziyoyev Sh.. "2022- 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot straregiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. 3. Mirziyoyev Sh..

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni.

4. Ortiqov.O.R. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonida mafkuraviy immunitetni rivojlantirish texnologiyalari (oliy ta'lim mussasalari misolida) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130 1135.

5.Багаева С. Организация мониторинга качества знаний старшеклассников в процессе использования инфокоммуникационных технологий в общеобразовательной школе: Дис. канд. пед. наук. - Карачаевск, 2006.

6.Бахмутский А. Мониторинг школьного образования: проблемы решения. - СанктПетербург: «КАРО»,2007.

7.Хохлова С. Мониторинг качества школьного образования: Дис. канд. пед. наук. - Тюмень, 2003.

8.Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. Вып. 2. - М., 1996.

9.Каримов Р.Қ., Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти мониторингини таъминлашнинг

педагогик асослари. Пед. фан. ном. диссер - Т., 2006.

10.Юзликаева Э.Р. Педагогический мониторинг в личностно-ориентированном образовательном процессе в системе высшего образования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, 2007.